szerkesztette:
Garai Imre
Kempf Katalin
Vincze Beatrix

metszéspontok

MESTERMUNKA

A neveléstudomány aktuális diskurzusai

L'Harmattan

Metszéspontok

Az ELTE PPK
és a L'Harmattan Kiadó közös sorozata

Sorozatszerkesztő
Fehérvári Anikó

MESTERMUNKA

A KÖTET PROF. DR. NÉMETH ANDRÁS
70. SZÜLETÉSNAPJÁRA KÉSZÜLT

Szerkesztők:
Garai Imre – Kempf Katalin – Vincze Beatrix

ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2020

Szerkesztők:
Garai Imre, Kempf Katalin és Vincze Beatrix

A kötetet lektorálta Nóbik Attila és Réthy Endréné,
az idegen nyelvű szövegeket lektorálta Eherenhard Skiera

TARTALOM

Lectori Salutem! 9
Lektori ajánló 11

A NEVELÉSTUDOMÁNY FEJLŐDÉSÉNEK ÚJ TRENDJEI: NÉZŐPONTOK, PERSPEKTÍVÁK, KIHÍVÁSOK A 21. SZÁZAD ELEJÉN

Kopp Erika:
Reformpedagógiai olvasatok Németh András munkásságában 15
Nagy Péter Tibor:
A statisztika felsőoktatás- és tudománytörténeti használata (oktatás-történet-szociológus szemszögből) 34
Szabó Zoltán András:
Pierre Bourdieu és a tudománymetria: egy lehetséges hálózati megközelítés és neveléstudományi sajátosságai 48
Pukánszky Béla:
Változó női szerepek, változó attitűdök. Lise Cristiani-Barbier (1827–1853) életútja 56
Boreczky Ágnes:
A szimbolikus család, és amit a történetek feltárhatnak 67
Ugrai János:
Pedagógiai gondolkodók az Akadémián a reformkorban 85
Biró Zsuzsanna Hanna:
Korrepetitorok, instruktorok, nyelvmesterek és házitanítók – amit a századforduló árnyékoktatásáról tudhatunk egy pesti napilap apróhirdetései alapján . . 98
Aggné Pirka Veronika:
A magyarországi Dunántúli Egyházkerület evangélikus középiskoláinak működése az 1920-as években 110

A NEVELÉSTUDOMÁNY TUDOMÁNYTÖRTÉNETI DIMENZIÓI

Balogh Brigitta:
Alasdair MacIntyre etikája és egy lehetséges pedagógiai antropológia körvonalai 131
Sáska Géza:
A kelet-európai neveléstudomány szovjet szocialista útjáról 143
Golnhofer Erzsébet – Szabolcs Éva:
A Szocialista Nevelés Könyvtára 1950–1957: politikai termék vagy tudományos produktum? 160
Somogyvári Lajos:
„Mint jó apa bosszankodunk...": A karhatalom nevelői szerepfelfogása 1956. november 4-e után 174

AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ ÉS MAGYAR PEDAGÓGIAI PROFESSZIÓ-TÖRTÉNETE

Kéri Katalin:
A tanítói professzió kialakulásának kezdetei Spanyolországban 187
Garai Imre:
Szakmásodás, szakszerűsödés, hivatássá formálódás 200

A PEDAGÓGIAI REFORMTÖREKVÉSEK ÉS AZ ÉLETREFORM-UTÓPIÁK SZIMBIÓZISA

Vincze Beatrix:
Az életreformer Tolsztoj és hatása. 215
Tészabó Júlia:
Párhuzamok – Reflexiók. A Rejtett történetek című kiállítás néhány képének motívumai 231
Földesi Renáta:
Az egészséges életmód és a természetes megközelítések reprezentációja az Életreform folyóirat harmincas évekbeli számaiban 245
Rébay Magdolna:
A természet A Magyar Cserkész című folyóiratban 1920-ban. 259
Mikonya György:
Életreform-kísérletek és új vallásos mozgalmak a 21. században 270

A NEVELÉS JELENKORI ELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS VETÜLETEI

Zsolnai Anikó:
A szociális és érzelmi tanulást segítő programok (SEL) eredményessége . . . 287
Bernáth László:
Tanulási technikák hatékonysága 296
Gyebnár Viktória:
A TCT-DP vizuális kreativitás teszt validitás vizsgálata vizuálisan tehetségesek körében 312

HERAUSFORDUNGEN UND PERSPEKTIVEN FÜR DIE ERZIEHENWISSENSCHAFTEN IM 21. JAHRHUNDERT

Heinz-Elmar Tenorth:
Forschung und Lehre, die überlieferte Idee, der aktuelle Ort – Entwicklungsperspektiven im Hochschulsystem 333
Ehrenhard Skiera:
Erziehung und Transzendenz. Ersatzgrößen Gottes in der Pädagogik des 20. Jahrhunderts. 343
Rotraud Coriand:
John Dewey und die Idee einer Erziehungswissenschaft ohne eigenen Inhalt . . 362
Johanna Hopfner – Claudia Stöckl:
Utopien und ihr zweifelhaftes Schicksal. Zum Beispiel die (anti-)autoritäre Erziehung 371
Tomáš Kasper:
Alte Ziele und neue Zeit – Über die Kontinuität und Diskontinuität im pädagogischen Diskurs der Zwischenkriegszeit und nach dem zweiten Weltkrieg in der Tschechoslowakei 388
Edvard Protner:
Reception of reform pedagogy and attitude towards alternative schools in Slovenia 403

A TANÍTÓI PROFESSZIÓ KIALAKULÁSÁNAK KEZDETEI SPANYOLORSZÁGBAN

Kéri Katalin

Abstract

After a brief historical overview, the paper presents the 19th-century history of teacher education in Spain. The continuous, sometimes turbulent, rapid transformations of Spanish politics can also be traced in the field of educational policy with the help of resources. The first normative school in the country opened in 1839, but the foundations for teacher training (and public education) were laid down by the Moyano Act of 1857. After that, secondary teacher training began to develop. Based on the literature, the paper summarizes the content that characterized the training of Spanish teachers, covers the development of the number and salary of teachers, and refers to the main phases of the development of the teaching profession. A new result of the research is the exploration and presentation of contemporary Hungarian press articles related to Spanish teachers. The writing concludes with a brief perspective of the early 20th century.
Keywords: Spanish education, Moyano Act, teacher training, history of professionalisation, pedagogical press

Bevezetés

A pedagógus professzió történetének kutatása az elmúlt években számos neveléstörténész érdeklődésének fókuszában áll. A téma vizsgálatának hazai kutatástörténeti előzményeit a közelmúltban *Fizel* Natasa foglalta össze magyar nyelven (2017), kiemelten is áttekintve Németh András 11, ezzel kapcsolatos, magyar és nemzetközi szinten is fontos és mértékadó publikációját. Professzor Úr 70. születésnapján, munkássága, iskolateremtő egyénisége előtt tisztelegve ebben a tanulmányban a tanítói szakma formálódásának, csomópontjainak 14–20. század közötti, spanyolországi története kerül röviden bemutatásra, jelezve azokat a főbb szakirodalmi és forrásalapokat, amelyek segítségével – további kutatások során – ez a téma részletesebben, mélyebben is kibontható, megteremtve ezzel az összehasonlítás lehetőségét. (Ehhez *Németh* András több,

régebbi és újabb műve (pl.: 1990.; 2005.; 2012.), valamint *Donáth* Péter (például: 2008.), *Kelemen* Elemér (például: 2007.), *Szabolcs* Éva, *Baska* Gabriella és *Nagy* Mária (például: 2001.) munkái és további kutatók könyvei, tanulmányai jelenthetnek kiváló segítséget.)

A tanítói professzió kialakulásának spanyolországi történetét összefoglalni egyszerre könnyű és nehéz feladat. Könnyű, mert annak folyamatában számos, a magyarországi professziótörténethez hasonló csomópontot ismerhetünk fel, többé-kevésbé a hazai eseményeinkkel egybeeső történeti időpontokban, ami legtöbb esetben a nemzetközi tendenciáknak, a fejlődés hasonló ütemének, a szakmásodás, a társadalmi modernizáció 19. századi sajátosságainak köszönhető. Másrészt nehéz egy ilyen összegzés elkészítése, hiszen a spanyol tanítóképzés, a tanítói professzió történeti alakulásának hátterében az Ibériai-félsziget nagyobbik államának sajátos etnikai, politikai, kulturális és földrajzi arculata húzódik. Nehézséget okozhat az is, hogy a szakirodalom és a forrásanyag is tetemes mennyiségű. Jelen bemutatás ezek miatt mindössze a tanítói szakmásodás főbb spanyol állomásainak tömör összegzése, a kezdetektől a 19–20. század fordulójáig. Ezeknek a felvázolásához több helyen utalás történik az ottani oktatásügy korszakonkénti alakulására, a teljesség igénye nélkül felidézve a professziótörténet fontosabb hispán részleteit. Hazai, saját sajtókutatásra alapozva kiegészíti ezt egy olyan rész, ahol a spanyolországi tanítóság korabeli magyar reprezentációjáról közlünk adatokat.

A spanyol tanítóképzés kezdetei

A 19. század előtti Spanyolországban – hasonlóan Európa más államaihoz – a tanítók azok közül a diákok közül kerültek ki, akik saját diákéveiket követően (akár részben azzal párhuzamosan) egy-egy tapasztalt tanár mellett próbálták elsajátítani a tanítás módszereit. Spanyolországban a források szerint már a 14. században vizsgát kellett tenniük a tanítóknak. II. (Trastámara) Henrik (1333–1379) kasztíliai és leóni uralkodó rendelete szerint 1370-től a Kasztíliai Udvari Tanács előtt kellett bemutatni felkészültségüket (*Montagut Contreras*, 2014.), és később is arról született döntés – II. (Okos) Fülöp (1527–1598) királyi rendelete szerint –, hogy senkit nem szabad tanítóként alkalmazni az iskolákban úgy, ha nem tett tanúbizonyságot az Udvari Tanács előtt arról, hogy birtokában van a gyermekek tanításához szükséges tárgyi és módszertani ismereteknek, illetve arról, hogy ismeri jól a keresztény tanításokat, és azok szerint is él. Ezen felül a nagyhírű uralkodó egy olyan tanfelügyelői bizottságot állított fel, amelynek tagjai évente végiglátogatták az iskolákat, és ellenőrizték a tanítók munkáját (*Damseaux, Solana*, 1967. 192–193.). A ránk maradt adatok szerint 1600 táján Madridban körülbelül húsz vizsgát tett tanító dolgozott az alapszintű iskolákban, amelyek

mellett természetesen több, *„képesítéssel"* nem rendelkező tanerővel működő zugiskola is létezett a városban.

A 17. században aztán 1640–1642 között létrejött az a céhszerű képződmény, a Szent Cassianusról elnevezett Testvéri Szövetség *(Hermandad de San Casiano)*, amelynek valamennyi tagja madridi illetőségű tanító volt, s amely szabályzatában előírta, hogy csakis vizsgát tett tanítók léphetnek a soraiba. Az „inast" itt gyakornoknak *(el pasante)* nevezték, aki 12 és 20 éves kora között a tanító „segédjeként" működött. Ezt követően, a 20. életév betöltése után vizsgát kellett tennie (1653-tól) a fentebb említett Kasztíliai Udvari Tanács *(Consejo de Castilla)* előtt, ahol a Szövetség idősebb tagjai mérték fel tudását a következő tárgyakból: írás, olvasás, helyesírás, számtan, spanyol történelem, keresztény tanítások és a „gyermekek tanításának művészete" (*Montagut Contreras*, 2014.). Ahhoz pedig, hogy valakit a vizsgára bocsássanak, majd tanítóként alkalmazzanak, még további három igazolást kellett bemutatni: a keresztlevelet, mely a tanító vallási hovatartozását bizonyította, a vértisztaságot (hogy az illető nem zsidó vagy muszlim felmenők leszármazottja), és egy, az erkölcsös életvitelre vonatkozó igazolást attól a plébánostól, akinek a gyülekezetéhez a tanítójelölt tartozott. Hasonló testvéri szövetségek alakultak később Barcelonában, Toledóban, Valenciában, Zaragozában, Sevillában, Jerezben, Granadában és másutt is (*Martínez Navarro*, 1998. 72.). Ugyanakkor az ország kisebb településein többnyire a plébánosok, sekrestyések látták el a tanítói feladatokat, és fordítva: általában maguk a tanítók is foglalkoztak egyházi teendőkkel. Magyarország számos településéhez hasonlóan Spanyolországban sem volt ritka, hogy kiérdemesült vagy hadirokkant katonák, idős cipészek vagy más mesterség képviselői látták el a tanítói feladatokat (*Ruíz Berrio*, 1998. 106.).

A spanyol tanítóképzés második korszaka a Felvilágosodás idején kezdődött, nagyjából 1759 táján, amikor az első képzőközpontok megszerveződtek. Ebben a korban, III. Károly (1716–1788) 1780-ban kiadott uralkodói rendelkezésének köszönhetően ment végbe a fentebb említett Szent Cassianus Testvéri Szövetség képzőintézménnyé alakulása; ennek neve az „Alsófokú Iskolák Tudományos Kollégiuma" *(Colegio Académico de Primeras Letras)* lett. A gyakornokok számára heti egy napon kötelező volt részt venni ezen iskola felkészítő kurzusain. 1786-ban aztán megszerveződött a „Tanítók Akadémiája" *(Academia de Maestros)*, mely 5 évvel később, 1791-ben öltött hivatalos jelleget, akkor már az „Alsófokú Tanítás Akadémiája" *(Academia de Primera Educación)* névvel (*Damseaux, Solana*, 1967. 263.). 1804-ben megalakult a madridi vizsgabizottság *(Junta de Exámenes)*, melynek az elnökén túl három tanító és egy titkár volt a tagja.

A középfokú tanítóképzés rendszerének kiépítése

A modern spanyol oktatási rendszer kiépítése a 19. század elején kezdődött. Az 1812-es cádizi alkotmány kötelezte az államot az oktatásügyről való gondoskodásra. Az alkotmány bevezetése a közoktatást nemzeti ügyként definiálta. A valamennyi állampolgár egyenlőségét hirdető dokumentum 366. cikkelye kimondta, hogy mindenki számára kötelező az oktatás, és hogy valamennyi településen iskolát kell állítani. 1813-ban mindez megerősítést nyert, kiegészítve azzal, hogy az oktatás ingyenes és szabad. VII. Ferdinánd (1784–1833) második uralkodói ciklusához köthető abszolutista rendszere 1814-től ezeket a törekvéseket más keretek közé állította, az iskolaügy tekintetében is újra nőtt az egyház (a jezsuiták) befolyása.

1820–23 között a liberális politika az oktatásügyben is ismét másfajta lépéseket tett, így például az 1821-es Általános szabályzat a népoktatásról (*Reglamento General de la Instrución Pública*) kimondta az állami, közös, egységes és ingyenes oktatás elvét. Előírta valamennyi, száz lakosnál nagyobb falu számára az alapfokú iskola állítását. Ezt a szabályzatot 1826-ig több további, többek között az iskolák tanterveit leíró szabályzat követte, a spanyol neveléstörténetben ezek összefoglaló elnevezése (Francisco Tadeo Calomarde herceg neve után, akinek fontos szerepe volt ezek kidolgozásában) Calomarde-terv (*El sistema educativo español* 2000. 40.). A tanítóképzés valódi, széles körű intézményesülése is ez idő tájt kezdődött. Az 1814-es Quintana-féle tervezet (*Plan Quintana*) és az 1822-ben született „Az alsófokú oktatás terve és szabályzata" (*Proyecto y Reglamento de Primera Enseñanza*) a tanítójelöltek számára vizsgát írt elő. Az 1825-ös Iskolai terv, más néven az Alsószintű iskolák általános szabályzata (*Plan de Escuelas* vagy *Reglamento General de Primeras Letras*) többek között megkövetelte a tanítóktól a vizsgát és a képzettséget, meghatározta a fizetési kategóriákat, és állami tanfelügyelő bizottságokat hozott létre (*Esteban, López Martín*, 1994. 450.).

1833 és 1840 között, a Régensség időszakában Mária Krisztina királynő ismét kiemelt figyelmet fordított az oktatásügyre is. 1834-ben például szabályzatban rendelték el egy központi normaiskola és több tanítói szeminárium felállítását, 1836-ban pedig Spanyolország Rivas nevű minisztere kiadta a „Rivas herceg terve" (*Plan Duque de Rivas*) című, a közoktatás egészét szabályozó, 134 cikkelyből álló szabályzatot, amelyben szerepelt az, hogy valamennyi tartománynak normaiskolát kell állítania a tanítóképzés színvonalának emelése érdekében, Madridban pedig a királyság központi normaiskoláját kell létrehozni. (Spanyolországban ettől az időszaktól kezdve a tanítóképzés felsőfokú kereteinek megszervezéséig szinte minden jogi dokumentum szövegében, az intézmények nevében és a köznapi szóhasználatban is „normaiskola" volt a tanítóképző neve.)

Ezt, a nagyon rövid ideig hatályban lévő szabályzatot követte aztán az 1838-as, melynek nyomán 1839-ben végül valóban megnyílott az ország első normaiskolája, melyet a spanyol neveléstörténet (az óvodaügy és tanítóképzés) jeles alakja, Pablo Montesino y Cáceres (1781–1849) vezetett. Az iskola szervezeti szabályzata 1843-ban készült el, és 1849-ig volt érvényben. Valamennyi tartomány 2 diákot küldhetett ebbe az iskolába, és 6000 ezüst reált kellett, hogy fizessen. Ennek a tulajdonképpeni szemináriumnak a keretei között (csakúgy, mint Európa számos más országában, köztük hazánkban is) a tanítók megismerhették, milyen a jó iskola, melyek a legeredményesebb nevelési módszerek, ezen felül pedig alapvető műveltségi ismereteiket is bővíthették. A „Nevelés alapjai és az oktatás módszerei" című tárgy keretei között tanultak például némi anatómiát, fiziológiát, lélektant, didaktikát, iskolai szervezettant. Mivel azonban 1844 után az ország sok tartományában szerveződött hasonló normaiskola (összesen 42), a képzés színvonala csökkent. Éppen ezért hamar, már 1849-ben szükségessé vált ezen iskolák számának a csökkentése is, az akkori kormányzat harmincra redukálta a számukat. Az 1849. május 15-én kelt országos szintű szabályzatban ismét azt fogalmazták meg, hogy a normaiskola célja *„az alsófokú iskolák számára megfelelő tanítók képzése"* (*Esteban, López Martín*, 1994. 450.).

Az oktatásügyet érintő törekvéseknek köszönhetően a korszakban az iskolák és a tanítók száma is jelentősen emelkedett, annak ellenére, hogy 1844 és 1854 között az ország viharos politikai időszakot élt meg, hiszen ebben az évtizedben 16 kormány váltotta egymást. A gyakori váltásoknak köszönhetően mindig újabb és újabb intézkedések történtek az iskolák és a tanítóképzés helyzetének rendezését illetően is, de ezek egyike sem bizonyult tartósnak.

1857-ben jelent meg a Claudio Moyano (1809–1890) nevéhez kötődő törvény, amely a sok korábbi próbálkozás után – valószínűleg átfogó jellegénél fogva is – végre maradandó konstrukciónak bizonyult, és a 20. század végéig fennálló alapokat és kereteket teremtett. (Jelentősége Spanyolország iskolatörténetében az 1868-as Eötvös-féle népoktatási törvényünkhöz mérhető.) Ez az 1857-es spanyol törvény 6 és 9 éves kor között tette kötelezővé az oktatást, egységesítette és a minisztérium központi ellenőrzése alá rendelte magát az oktatásügyet, és minden, legalább 500 lakosú települést kötelezett alsószintű iskolaállításra. A tanítók fizetése a település lakosságszámának függvénye volt. A törvény a tanítóképzés tekintetében tulajdonképpen kevés újat hozott, inkább a meglévő állapotokat rögzítette 109–114. cikkelyeiben. Eszerint valamennyi tartományban és Madridban fenn kell tartani egy központi tanítóképzőt, ez utóbbi helyszínen az országos központi képzőt; minden képző mellé pedig gyakorlóiskolát kell rendelni; az iskola költségeit a tartományoknak kell biztosítaniuk, a madridi iskoláét pedig az államnak. A tanítónő-képezdékről külön nem rendelkezett a törvény, az a rövid útmutatás szerepel benne, hogy ezek gondoskodjanak saját fenntartásukról.

Ami egyébként a tanítónőképzést illeti, Spanyolországban az 1847-ben Navarrában nyitott (valójában már 1841-től működő elődiskolával rendelkező) intézmény volt az első. Ezt követően elszórtan, főként a nagyvárosokban alakultak hasonló, középfokú intézetek, például az 1858-ban Madridban megnyitott központi tanítónőképző. 1868 volt az az év, amikor Hispániában is országos üggyé emelkedett a tanítónőképzés, és rendelet szólította fel a tartományokat, hogy állítsanak képzőintézményeket (*Melcón Beltrán*, 1992. 199–200.).

A tanítóság szakmásodásának fontos további lépéseit emelhetjük ki a 19. század második feléből is: 1864-ben keletkezett a tanítók vizsgaszabályzata (*Reglamento de Exámenes de Maestros de Primera Enseñanza*), 1868-ban pedig elkészült a „Normaiskolák reformja" (*Reforma de las Escuelas Normales*) című dokumentum. 1887-ben pedig arról született törvény (melyet 1890-ben megerősítettek), hogy valamennyi tanítóképezde fenntartásáról az államnak kell gondoskodnia. A század legvégén, 1898-ban sor került a spanyolországi tanítóképzők újjászervezésére, az indoklás szerint a *„a pedagógia támasztotta igények és a nemzeti érdek"* miatt (*Esteban, López Martín*, 1994. 452.).

A képzés tartalma a 19. században

Ami a tanítóképzés curriculumát illeti, Spanyolországban már az 1825-ös terv előírta, hogy a tanítójelölteknek számot kell adniuk arról, hogy birtokában vannak *„a gyermekekkel való kommunikáció művészetének"*, és körvonalazta az alsó osztályok tananyagának tanításához szükséges ismereteket is; az 1839-es szabályzat meghatározta, hogy a jelölteknek vizsgabizottság előtt kell bemutatniuk, hogyan tudtak elmélyülni az *„erkölcsi és vallásos nevelés (a katekizmus és a Szentírás), az olvasás (nyomtatott és írott betűk), az írás (nagybetűk, kisbetűk), a számtan (számlálás, összeadás, kivonás, szorzás, osztás, közönséges és tizedes törtek), a spanyol nyelvtan alapjai (mondatrészek, helyesírás stb.)"* tárgyak megismerésében, továbbá be kellett mutatniuk az iskolák irányításával kapcsolatosan szerzett ismereteiket és a módszertani felkészültségüket (*Esteban, López Martín*, 1994. 451.). 1846-ig azonban úgy is lehetett képesítővizsgát tenni, hogy a jelölt nem látogatta a normaiskola kurzusait.

1849-ben Juan Bravo Murillo miniszter (1803–1873) a tanítóképezdékben 2 éves tanulmányi időt írt elő, amely során vallás- és erkölcsismeretet, írást és olvasást, spanyol grammatikát, aritmetikát, a geometria elemeit és vonalas rajzot, Spanyolország történelmét és földrajzát, mezőgazdaságtant és oktatásmódszertant kellett tanulniuk a tanítójelölteknek. A három éves képzésben részt vevő, felsőbb szintű normaiskolákban tanuló diákoknak pedig mindehhez járult még többlettantárgyként: az algebra elemei, a fizika, a kémia, a természetrajz, a földmérés alapjai és a pedagógia. A felsőfokú normaiskolák diákjai 17 évesnél idősebb, de 25 évesnél fiatalabb hallgatók lehettek (*Celada Perandones*, 1996. 245.).

Az 1857-es törvényben a 68–71. cikkelyek szólnak a tanítóképzés tartalmi programjáról, és ezt egészítette ki az 1858. szeptember 20-án kelt „Általános tanulmányi program az alsófokú iskolák normaiskolái számára" (*Programa General de Estudios en las Escuelas Normales de Primera Enseñanza*). Eszerint az alsó szintű iskolák leendő tanítóinak heti egy-egy órában hittant és Szentírás-történetet, napi gyakorisággal az olvasás elméletét és gyakorlatát, két, tetszőleges időben tartott kurzus erejéig spanyol nyelvtant és helyesírást, egy kurzus keretében a geometria, a vonalas rajz és a földmérés elemeit, naponta számtant, egy-egy, mindkét tárgy esetében két hónapos kurzus keretében mezőgazdaságtant, illetve a nevelés alapjait és módszereit kellett tanulniuk. Az ehhez kapcsolódó egy éves, felső szintű tanítóképzés az algebra elemeit, a fizikát és a természettudományokat, az ipar és a kereskedelem alapjait tanító tantárgyakkal bővült.

A tanítónőképzők esetében egy 1877-es rendelkezés szerint ezekhez a tantárgyakhoz közép szinten kapcsolni kellett még olyan, a női munkák tanítására felkészítő tantárgyakat, mint a kötés-varrás, alsóneműk szabása és varrása; felső szinten pedig a háztartás-gazdaságtant, a higiénét, az írásműszerkesztést, a hímzés- és díszítés művészetét (*Esteban, López Martín*, 1994. 453.).

A tanítók száma és bérezése

Egy 1822-es összeírás szerint (amelynek adatai között nem szerepeltek a katalóniai, galíciai tartományok, valamint a Baleári- és a Kanári szigetek települései) Spanyolországban 7960 alapfokú iskola volt (7365 a fiúk, és 595 a lányok számára), amelyek 217.164 diákkal működtek. Ez a 6 és 13 éves kor közötti népességnek mindössze 15%-át jelentette a megvizsgált területeken. Bartolomé Cossío kutatási adatai szerint a tanítók száma a 19. század második felében Spanyolországban is jelentősen emelkedett. 1855 és 1885 között a nyilvános iskolák tanítóinak száma 51,82%-kal, míg a magántanítók száma 132%-kal nőtt. A századvég felé ez utóbbi csoport növekedésének üteme aztán jelentősen lassult (*Cossío*, 1915.).

Év	Nyilvános iskolai tanító	Magániskolai tanító	Összesen
1855	16.645	3.977	20.622
1865	20.335	4.381	24.716
1870	22.613	6.404	29.017
1880	23.783	9.251	33.034
1885	25.271	9.254	34.526
1900	25.318	—	—
1908	26.589	5.212	31.801

1. táblázat. *A nyilvános és magániskolai tanítók számának változásai Spanyolországban*

A tanítók bérezéséről Spanyolországban már a fentebb említett 1825-ös szabályzat rendelkezett, ennek a XV/167-es cikkelye kimondta, hogy a tanítók díjazása a település népességének nagyságától függően minimum 1300 és maximum 8000 reál legyen. (Az átlagos tanítói díjazás ennek alapján 3300–4000 reál lett az országban.) Az 1847-es szabályzat is hasonlóan rendelkezett a tanítói bérekről: a 100–400 lakosú falvak tanítói 2000, a 400–1000 lakosú településeké 3000, az 1000–2000 lakost számláló helységeké 4000, a 2000 lakos feletti falvak és városok tanerői pedig 5000 reált kaptak évente. További szakaszhatárokat állapított meg az 1857-es törvény, amelynek sajátossága, hogy a nagyvárosok tanítói kiemelkedően magas fizetésben részesültek, főként a fővárosban, Madridban, ahol 9000 reál volt az éves tanítói bér (szemben a kicsi falvak tanerőinek 3300 reálos fizetésével).

A ránk maradt kimutatások szerint a spanyol tanítóknak csaknem fele (44%-a) ebben az időszakban a legminimálisabb fizetést kapta, az akkori árakkal és más szakmák képviselőinek a fizetésével összevetve arcpirítóan keveset. Bár a későbbi törvények megpróbálták közelíteni az eltérő nagyságú településeken dolgozó tanítók bérét, még az 1885-ös törvény is megtartotta az eltérő szinteket (*Esteban, López Martín*, 1994. 456–457.).

A spanyol tanítóság helyzetének bemutatása a magyar sajtóban

A témáról feltárt spanyol források tartalmát esetenként a korabeli hazai nyomtatott szövegek adataival is össze tudjuk vetni, illetve meg tudjuk erősíteni. A századforduló táján több hazai politikai lapban, valamint a Néptanítók Lapjában éveken át, többször is visszatérő téma volt a spanyolországi tanítók alulfizetettsége, nyomorúságos állapota. 1894-ben, a Népszava című hazai lapban látott napvilágot egy olyan rövid cikk, amely már akkor így összegezte a spanyol tanítók helyzetéről szóló sajtócikkeket: „*Spanyol tanitók nyomora fölirat alatt a napilapok következőt irnak: „A spanyol újságok állandó rovatot nyitottak a Tanítók vértanúságának, melynek egyik csinos példájáról nemrég számoltak be a saragossai lapok. Ugyanis San Miguel kerületben él egy néptanító, a kinek harmincz kitüntetése van. Ez a tanító most folyamodott az elöljárósághoz, hogy adjon neki koldulási engedélyt.*" Milyen furcsa dolog az, hogy a mi becsületes lapjaink csak Spanyolországban látják ezt a nyomort, mintha nálunk a néptanítók nem élnének épp olyan, hanem szánalomra-méltóbb helyzetben. De az egyik jellemző tulajdonsága a magyar „*szabadelvüségnek, hogy a külföldi hibákat ostorozza és csak a külföld haladásáért lelkesül*" (*Népszava*, 1894., 6.). Több más cikkben is történt utalás arra, hogy az ottani tanítók koldulási engedélyért folyamodtak (*Magyar Nemzet*, 1900. 9.).

A Néptanítók Lapja című pedagógiai hetilapban például egyes cikkekben a spanyol tanítókról is találunk adatokat. 1895-ben ezt írták a lapban: *„Spanyolországban sincs kolbászból fonva a tanitók házának kerítése. Hihetetlenül nagy azon tanitók száma, a kik már évek óta nem kaptak fizetést. A bikaviadorok százezreket keresnek, a néptanítók pedig éhen halnak. A spanyol pénzügyminiszter megígérte nem rég egy nála járt küldöttségnek, hogy gondoskodni fog róla, hogy a tanitók ezentúl ne a községektől húzzanak fizetést, hanem az állampénztárból. Szomorú, de egyszersmind mulatságos, hogy a küldöttség tagjai közt néhány oly tanitó is volt, a ki emlékezetből már meg se tudta mondani, hogy mikor vette fel legutolsó fizetését."* (*Néptanítók Lapja*, 1895. 150.)[1]

1904-ben többször is írt a pedagógiai lap a spanyol tanítóság nehéz helyzetéről. A legelső, januári számban arról, hogy a tanítók segítése és anyagi-erkölcsi elismerése helyett a gyermekeket oktató személyek gyakran a gúny tárgyai, még az ottani operettszínpadon, a *zarzuélák* világában és a közmondásokban is. A terjedelmes cikkben ez a szövegrész szerepel: *„1900-ig a tanítók a városi vagy községi tanácsoktól húzták fizetésöket. Két-három jelentékeny városban, mint Madridban, Barcellonában, Szevillában ez a fizetés, ha nem is pontosan, de legalább bizonyos szabályszerűséggel járt ki; a kisebb városokban, falvakban, vidéki községekben azonban a tanítók csekély fizetésöket (havonként 36 és 84 kor. között) sohasem kapták meg teljesen, mert a polgármesterek előnyösebbnek tartották a tanítók fönntartására szolgáló összegeket a bikaviadalokra fordítani. (...) Spanyolország megújhodása csak iskoláiból indulhat ki. De lesz-e valaki, aki ezt a mentési munkát erélyesen kezdeményezheti?"* (*Néptanítók Lapja*, 1904. január, 7–8.) Az egyik, ugyancsak 1904-ben megjelent tavaszi lapszám Fernando Aranjo, madridi minisztériumi titkár adataira hivatkozva közölte azt, a részletes adatokkal is alátámasztott hírt, hogy több ezer spanyol tanító fizetése nagyon alacsony, és 40 év munkaviszony után is csak a fizetésüknek egy töredékét kapják nyugdíjként (*Néptanítók Lapja*, 1904. május 9.). A korábbi, 1895-ös hazai cikkhez hasonlóan, újra a *Spanyol tanítók nyomora* címmel jelent meg 1907-ben egy cikk, és külföldi, főként német beszámolók felhasználásával íródott. Akkor azt írta a magyar újság, hogy minimum 300, maximum 600 peseta a spanyol tanítók fizetése, ami annyira kevés, hogy még az ottani koldusok is jobban élnek náluk (*Néptanítók Lapja*, 1907. 7.).

A tanítóság önszerveződésének, önművelésének eredményei

A 19. század második felében Spanyolországban is megindult és kiteljesedett a tanítói egyesületek, művelődési és érdekvédelmi szerveződések kialakulása, ami a szakmásodás fontos eleme volt. A 19–20. század fordulójára az Ibériai-félszigeten

[1] Ugyanezt a szöveget pár héttel korábban már a Pesti Hírlap is közölte (1895. 18.).

is fontos kérdéssé vált a pedagógusképzés szilárd tudományos alapokra történő felépítése. A pedagógiai kérdések mind szélesebb körű tudományos igényű kutatása és tárgyalása, magának a neveléssel foglakozó tudományterületeknek akadémiai tudománnyá válása és az oktatási rendszer horizontális és vertikális szintjének a kiépülése jelentette a fő mozgatórugót. Hazánkhoz hasonlóan Hispániában is országos tanügyi kongresszusokat tartottak ebben az időszakban, 1882 és 1892 volt a megrendezés éve, és természetesen ezeken a szakmai összejöveteleken is kiemelt kérdés volt a tanító- és tanítónőképzés. Spanyolország esetében jelentős erőt képviseltek a tanítóképzés vonatkozásában a kormányon kívüli, különböző kisebb-nagyobb csoportok, mint például az anarchisták vagy a szabadgondolkodók, akiknek számos elképzelésük és megmozdulásuk volt az iskolák világát érintően is. A Szabad Nevelés Társasága (*Institución Libre de Enseñanza*) tagjai például több fórumon tárgyalták a pedagógusképzés ügyét is.

1867 májusában indult útjára a Spanyolországi Tanítóság (*El Magisterio Español*) című újság (szinte egy időben a magyarországi Néptanítók Lapja újsággal). A lap 5, az 1920-as évektől 6 naponként került kiadásra, és egészen 1934 végéig adták ki, digitalizált példányai szabadon elérhetők (*Biblioteca Virtual*). A tanítóképzés ügyének szempontjából kiemelhető továbbá a spanyol Nemzeti Pedagógiai Múzeum (*Museo Pedagógico Nacional*) 1882-es létrehozása Madridban, mely a tanárok és tanítók képzésének és önképzésének 1941-es megszűnéséig fontos központja lett Spanyolországban (*Richart, Altamira*, [Sine anno]). Ennek igazgatója a kezdeti években a fentebb már említett Manuel Bartolomé Cossío (1857–1935) művészettörténész, tanár, a Szabad Nevelés Társaságának egyik legfőbb mozgatórugója volt. Cossío számos fontos oktatásügyi, köztük a tanítók helyzetét is érintő spanyol reformjavaslat kidolgozója és benyújtója volt, például neki köszönhető, hogy 1883-ban egységessé tették a tanítók és tanítónők fizetését.

Kitekintés: felsőfokú tanítóképzés a 20. század első felében

1909 és 1932 között működött Spanyolországban az első felsőfokú tanítóképző (*Escuela Superior del Magisterio*). Ebben az intézményben képezték a legkiválóbb normaiskolák tanárait, valamint a tanfelügyelőket. 1931-ben jelent meg a tanítóképzés gyökeres reformját megalapozó „Szakmai terv" (*Plan Profesional*), amely Marcelino Domingo akkori közoktatásügyi miniszter, és az alsószintű iskolák hálózatának általános igazgatójaként működő Rodolfo Llopis nevéhez fűződik. Ennek egyik eleme volt a koedukáció bevezetése, vagyis a tanító- és tanítónőképzők összeolvasztása. A tanítói szakma alapjává az érettségi vizsgát tették, a képzést magát 4 évfolyamosra emelték (három elméleti és egy gyakorlati év). Fontosnak

tartották tehát a tanítóképzés egyetemi szintre emelését, az akadémiai szférához való közelítését (*Vega Gil*, 1998. 135.).

A spanyol polgárháború hosszú évekre visszavetette a harmincas évek elején megindult fejlődést a tanítóképzés vonatkozásában. 1940-ben például az *„Érettségi terv" (Plan Bachillerato)* megengedte az érettségit tett állampolgárok számára, hogy némi különbözeti vizsga árán (például: Szentírás-történet, zene) tanítói képesítést szerezzenek. Az 1942-es *„Kulturális terv" (Plan Cultural)* vagy más néven a *„Tanítóképzés ideiglenes terve" (Plan Provisional de Magisterio)* újra mereven elkülönítette a két nem képzőintézményeit. 1945-ben kelt aztán a *„Törvény az alsófokú oktatásról" (Ley de Educación Primaria)*, amely 1970-ig, az akkor kiadott *„Átfogó oktatási törvény" (Ley General de la Educación)* megszületéséig érvényben volt, és amely az alsószintű oktatást két szintre bontotta: a 6 és 8 éves kor közötti első, és a 8 és 10 éves kor közötti második lépcsőre. Erre épült a 10–12 éves kor közötti, a specializálódásra lehetőséget adó szint. A tanítók képzését is ehhez igazították tartalmilag. A tanítóképzőkbe 14 éves kortól lehetett bekerülni, és fennmaradt a nemek szerinti elkülönülés. A ma Spanyolországban látható képzési szerkezet csak a II. világháború után alakult ki, ám ennek bemutatása kívül esik e tanulmány keretein.

Összegző gondolatok

A spanyolországi tanítói professziótörténet a magyarországihoz hasonló, ugyanakkor számos részletében attól eltérő. A tanítói munka végzettséghez kötése, a tanítóképzés kereteinek és tartalmának folyamatos változása, bővülése mára már jól feltárt folyamat, csakúgy, mint a tanítói egyletek és a pedagógiai sajtótermékek története, a tanítók számának és bérezésének alakulása. Ez a tanulmány egyrészt ennek rövid, magyar nyelvű összefoglalására vállalkozott, másrészt a spanyol tanítóság helyzetének korabeli hazai sajtóban történt bemutatását elemezte. Érdekes újabb kutatási szál lehet annak a feltárása, hogy a magyar lapok cikkírói hogyan és mikor használták (fel) a spanyol adatokat a hazai tanítóság helyzetének javítására, érveik erősítésére.

Irodalomjegyzék

Baska Gabriella, Nagy Mária és Szabolcs Éva (2001): *Magyar tanító, 1901.* Iskolakultúra Könyvek 9., Pécs.

Celada Perandones, Pablo (1996): La escuela normal de León. In: Marín, Teresa – Navarro, Clotilde és Aragón, Mariano (szerk.): *Formación de profesores y educación social.* Ed. Universidad de Castilla de la Mancha, Cuenca. 243–270.

Cossío, M. Bartolomé (1915): *La Enseñanza Primaria en España*. Madrid, R. Rojas.

Damseaux, Eugenio és Solana, Ezequiel (1967): *Historia de la pedagogia*. Ed. Escuela Española, Madrid.

Donáth Péter (2008): *A magyar művelődés és tanítóképzés történetéből (1868–1958)*. Trezor, Budapest.

El sistema educativo español 2000. CIDE; Secretaría General Técnica, Madrid.

Esteban, León és López Martín, Ramón (1994): *Historia de la enseñanza y de la escuela*. Tirant lo Blanch, Valencia.

Fizel Natasa (2017): A pedagógusprofesszió és a hazai kutatástörténeti előzmények. *Pedagógiatörténeti Szemle*. **3.** 3–4. 55–67. [URL: http://pedagogiatortenetiszemle.hu/index.php/ptszemle/article/view/74] Letöltési idő: 2020. május 10.

Kelemen Elemér (2007): *A tanító a történelem sodrában*. Iskolakultúra Könyvek 32., Pécs.

Martínez Navarro, Anastasio (1998): Pablo Montesino y la formación de maestros. In: Vega Gil, Leoncio (szerk.): *Pablo Montesino y la modernización educativa en España*. Instituto de Estudios Zamoranos, Zamora. 71–86.

Melcón Beltrán, Julia (1992): *La formación del profesorado en España*. Ministerio Educación y Ciencia, Madrid.

Montagut Contreras, Eduardo (2014): La formación de los maestros en el Antiguo Régimen. *Los Ojos de Hipatia*. [URL: https://losojosdehipatia.com.es/educacion/la-formacion-de-los-maestros-en-el-antiguo-regimen/] Letöltési idő: 2020. május 10.

Németh András (1990): *A magyar tanítóképzés története*. Tanítóképző Főiskola, Zsámbék.

Németh András (2005): A magyar pedagógus professzió kialakulásának előtörténete a 18. században és a 19. század első felében. *Pedagógusképzés*. **3.** 1. 17–32.

Németh András (2012): *Magyar pedagógusképzés és pedagógus szakmai tudásformák. I. 1775–1945*. ELTE Eötvös kiadó, Budapest.

Richart, Miguel A. – Ramos Altamira és Bernardo Javier ([Sine anno]): *Algunas notas sobre el Museo Pedagógico Nacional: (1882–1941)*. [URL: http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/algunas-notas-sobre-el-museo-pedaggico-nacional---18821941-0/html/00b5255a-82b2-11df-acc7-002185ce6064_2.html] Letöltési idő: 2020. május 10.

Ruíz Berrio, Julio (1998): Principales etapas históricas de la formación del profesorado en España. In: Vega Gil, Leoncio (szerk.): *Pablo Montesino y la modernización educativa en España*. Instituto de Estudios Zamoranos, Zamora. 105–116.

Újságcikk havi- vagy hetilapban

Külföldi szemle: Spanyolországi iskolanyomor. *Néptanítók Lapja*. **37.** 1. 7–8. (1904. január 7.)

Spanyol tanítók nyomora. *Néptanítók Lapja*. **28.**16. 150. (1895. február 23.)

Spanyol tanítók fizetése. *Néptanítók Lapja*. **37.** 19. 9. (1904. május 12.)

Külföldi szemle: Spanyol tanítók nyomora. *Néptanítók Lapja*. **40.** 40. 6–7. (1907. szeptember 26.)

Újságcikk napilapban

A spanyol tanítók nyomora. *Magyar Nemzet.* **19.** 9. 9. (1900. január 10.)
Spanyol tanítók nyomora. *Népszava.* **22.** 10. 6. (1894. március 9.)
Spanyol tanítók nyomora. *Pesti Hírlap.* **17.** 25. 18. (1895. január 25.)

Weblap

El magisterio español: Revista General de la Enseñanza.
[URL: https://prensahistorica.mcu.es/es/publicaciones/numeros_por_mes.do?idPublicacion=3657] Letöltési idő: 2020. május 10.

L'Harmattan France
5-7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20
Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SRL
Via Degli Artisti 15
10124 TORINO
Tél: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
Email: harmattan.italia@agora.it

ISBN 978-963-414-694-0
ISSN 2631-0155

A kiadásért felel a L'Harmattan Kiadó igazgatója.

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: (36) 1-267-5979
www.harmattan.hu
webshop.harmattan.hu

Korrektúra: Simó Tibor
Borítóterv: Kára László
Tördelés: Csernák Krisztina
Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter

Németh András neveléstörténész, egyetemi tanár 70. születésnapja alkalmából készült ünnepi kötetet tartja kezében az olvasó, amely egyszerre tiszteleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kara oktatójának életműve és tudományos teljesítménye előtt. A kötet struktúrájának kialakításához szerkesztési alapelvekként szolgáltak a Németh András pályáját átszövő vezérfonalak: neveléstörténet, reformpedagógia, életreform, tudománytörténet és professziótörténet. Hat fejezet körvonalai bontakoztak ki a kollégák, barátok és egykori tanítványok tanulmányainak áttekintése során. Az első fejezetbe olyan munkák kerültek, amelyek magukon hordozzák a neveléstörténet utóbbi évtizedekben bekövetkezett változásainak irányvonalait. A második, harmadik és negyedik fejezetekben – a neveléstudomány tudománytörténeti, illetve az európai és magyar pedagógus professziók összehasonlító, valamint a pedagógiai reformtörekvések és életreform-utópiák vizsgálata kapott helyet. A nevelés jelenkori vetületeiről az ötödik fejezetben olvashatunk, a hatodik fejezettel pedig azok a külföldi kutatók járultak hozzá a kötethez, akikkel az elmúlt évtizedekben Németh András tartós szakmai együttműködést alakított ki. Huszonnyolc szerző gondolatébresztő írását ajánljuk a neveléstudomány iránt érdeklődőknek.

4990 Ft

ISBN 978-963-414-694-0

L'Harmattan